

Данило Юрійович Череватський

д-р екон. наук, завідувач відділу

ORCID 0000-0003-4038-6393

e-mail: cherevatskyi@nas.gov.ua,

Олександр Віталійович Лях

канд. екон. наук

провідн. наук. співробітник

ORCID 0000-0001-5135-0762

e-mail: lyakh_O@nas.gov.ua,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ,

Андрій Віталійович Стіблій

заступник начальника управління

з питань розподілу електричної енергії

ORCID 0009-0003-2599-411X

e-mail: stibliy1@gmail.com,

ДП «Регіональні електричні мережі», м. Київ,

Максим Вячеславович Колібаба

аспірант

ORCID 0000-0001-7291-407X

e-mail: kolibaba1998@gmail.com,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ФІРМИ-ДОНЬКИ І ФІРМИ-НЕВІСТКИ В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ ПРОЗОРОСТІ РИНКУ

У 2023 р. було прийнято Закон України про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках (реєстр. № 5322). Зазначений законодавчий акт має спрямованість на імплементацію Регламенту (ЄС) № 1227/2011 про добросесність та прозорість на оптовому енергетичному ринку – Регламенту REMIT (Regulation on Wholesale Energy Market Integrity and Transparency) [1].

Регламент REMIT – це збірка європейських правил та практик, які призначені попередженню зловживань на оптових енергетичних ринках та встановленню відповідальності учасників оптових енергетичних ринків за маніпуляції. Забезпечення добросесності і прозорості бізнесової діяльності в енергетичній сфері є нагальною проблемою, якій присвячено багато наукових публікацій (деякі з них, що є неодноразово цитованими в наукових виданнях, наведено в переліку використаної літератури, див. [2-14]). Співробітники дослідницького хабу Європейської Комісії – Об'єднаного дослідницького центру (Joint Research Centre, JRC) також присвятили свої доповіді цій проблемі, посилення на які містяться у публікації [15]. Але жодна з наведених публікацій не пов'язує цю проблему з процесами глобалізації, наслідком якої, зокрема, є поширення масштабів того, що за українською класифіка-

цією визначаються як зарубіжний та іноземний сектори економіки [16]. Іноземний сектор – це сукупність бізнесових одиниць інших країн, що оперують у вітчизняній економіці, а зарубіжний – сукупність вітчизняних бізнесових одиниць, що діють в економіці іншої країни. Навіть у статті, що присвячена заповненню існуючих прогалів у законодавстві щодо REMIT [7], про ці сектори та пов'язані з ними ситуації в економіці немає й згадки. Про важливість проблеми свідчить той факт, що за українським законодавством іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, які мають стратегічне значення для безпеки держави [17]. До того ж наявність бізнес-агентів з інших економік, що оперують на території суверенних держав, підвищує ризики зменшення прозорості бізнес-середовища в цілому. Так, у Данії виробники біометану скористалися урядовими субсидіями, щоб наростити виробництво, і налаштували експорт продукту в Швецію, де шведські споживачі вже отримували вигоду від субсидій. Тобто, як відзначено у статті [18], держави-члени ЄС внаслідок ненавмисного транскордонного накопичення субсидій допустили порушення правил внутрішнього ринку ЄС... І це, необхідно підкреслити, без навмисного застосування суб'єктами із зарубіжного або іноземного секторів прийомів, які притаманні діяльності в економіці кооптування.

Економіка кооптування, поняття якої запропоновано в Інституті економіки промисловості НАН України, «є суспільною наукою про виробництво, розподіл, обмін і споживання благ та послуг із ненасильницьким, але некооперативним привласненням належних іншим благ для задоволення власних потреб. Формулою економіки кооптування є: гроші-товар-гроші зі штрихом і безкоштовно отриманий додатковий товар (благо), вироблений за допомогою активів, що належать іншим власникам» [19]. Основними суб'єктами економіки кооптування є м'єобіусні організації, сутність та особливості функціонування яких було вперше визначено американськими дослідниками Е. Воткінс, (E. Watkins) та Д. Старком (D. Stark) [20]. М'єобіусні організації, на відміну від звичайних бізнесових одиниць, необхідні їм активи «не створюють, не купують і не використовують кооперативно – вони їх кооптують (Co-opt)», тобто використовують неналежні їм активи для власної мети. Так, на початку розвитку інтернет-ритейлу компанія Amazon не мала власних магазинів з продажу електроніки, але за допомогою мобільних застосунків кооптувала як свою вітрину магазину мережі роздрібної торгівлі Best Buy – відвідувачу магазину згаданої мережі було досить сфотографувати на смартфон товар, який йому сподобався, щоб тут же отримати від Amazon пропозицію до сплати.

Метою статті є пропозиція на основі узагальнення природи зарубіжного та іноземного секторів термінології щодо бізнес-одиниць, які оперують в цих структурах; визначення мотивації їх поширення в контексті економіки кооптування та відповідних загроз цільності й прозорості ринку.

Методи дослідження – теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація).

Дослідження економічних аспектів глобалізації потребує чіткої класифікації щодо специфіки функціонування інституту власності й організаційних форм у яких перебувають агенти бізнесу. Автори пропонують свій підхід до визначення деяких понять, дотичних зазначених проблематиці. Так, національною фірмою є компанія, яка належить власникам із однієї країни і здійснює виробництво продукції на національній території, наприклад, фірма, що належить власникам-громадянам України і виробляє товарну продукцію або надає послуги на території України; багатонаціональна фірма – компанія, яка належить власникам із декількох країн, але діяльність якої відбувається в межах національної території – товариство, наприклад, з обмеженою відповідальністю, власниками якого є громадяни як України, так і інших держав, а бізнесова діяльність здійснюється на території України; транснаціональна компанія/корпорація (ТНК) – компанія моно – або багатонаціональна, діяльність якої виходить за межі національної території.

Іноземна практика не знає диференціації, подібної українській, – англійською обидві форми – і зарубіжний, і іноземний сектори – позначають як “foreign” (зовнішній, зарубіжний, іноземний), на протилежність тому, що зветься domestic (внутрішній, домашній, місцевий), показовою у цьому плані є, наприклад, назва статті – “How domestic and foreign firms differ” [21].

Причому поняття foreign sector стосується більше не виробничих аспектів діяльності підприємств, а пря-

мих іноземних інвестицій (ПІ, FDI – foreign direct investment) [22, 23]. Згідно Господарському кодексу України та за методологією МВФ будь-які іноземні інвестиції, що перевищують 10 відсотків статутного капіталу підприємства, мають вважатися прямими іноземними інвестиціями. Підприємство, що має в статутному капіталі сто відсотків іноземних вкладень, є іноземним підприємством, будь-то за формою унітарним або корпоративним, головне, що воно діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, навіть якщо у власності цих осіб знаходиться придбане діюче національне підприємство [24, ст. 63, п. 2]. Є публікації, в яких розглядаються виробничі наслідки ПІ. Такі інвестиції в первинний сектор економіки (аграрний комплекс і видобувна промисловість) створюють, за думкою автора статті [25], негативні ефекти, а у вторинний сектор (переробна промисловість) – позитивні, проте це теж про рух капіталів.

Щоб досягти повного уявлення про сутнісні відмінності між зарубіжним та іноземним секторами, є сенс оперувати лише поняттями стовідсоткової власності на підприємства. Рисунок надає спрощену схему зазначених секторів.

Належність бізнес-одиниці до іноземного або зарубіжного секторів визначає національна юрисдикція материнської компанії. У контексті господарства України дочірнє підприємство на території іншої національної економіки, яке належить українській материнській компанії, відноситься до зарубіжного сектору; у той час як дочірнє підприємство на території України, яке належить материнській компанії з іншої національної юрисдикції, відноситься до іноземного сектору.

Отже, у перебільшеному вигляді підприємства мононаціональної власності обирають транснаціональну – офшорну – форму діяльності. ‘Offshore’ у перекладі з англійської означає «навпроти сухопутного берега, поза межами». Незважаючи на те, що термін «офшор» зазвичай вживається у випадках ухилення від сплати податків із використанням законодавства деяких країн (в основному острівних), застосування поняття офшор можливо також стосовно виробничої діяльності. Це побічно підтверджують і назви деяких наукових публікацій, наприклад, «Ставлячи під сумнів невпинний перехід до офшорного виробництва» [26] або «Коли офшорне виробництво не має сенсу» [27]. У такому контексті компанія RAG Coal International, яка до 2002 р. володіла тринадцятьма вуглевидобувними підприємствами в США, двома в Австралії та одним у Венесуелі, була справжнім виробничим офшором німецького концерну RAG, його дочірнім холдингом, і в цілому належала зарубіжному сектору німецької економіки, бо на той період видобувала більше 70 млн т вугілля на рік для реалізації переважно споживачам в Німеччині [28, с. 175].

Разом із тим, якщо логіку процесів, пов'язаних з прямими іноземними інвестиціями, порівняти з материнськими традиціями, то можна отримати більшу конкретику кінцевої класифікації, – дочірня компанія на території економіки В є насправді дочірньою – за нею дають певний посяг (англійською dowry) у вигляді ПІ, тоді як дочірня компанія на території економіки А може бути визначена як невістка (daughter-in-law), оскільки ПІ одержує приймаюча економіка.

Рисунок. Відмінності зарубіжного та іноземного секторів

Із того ж ряду: вугледобувна компанія UCC була придбана в США і стала дочірньою фірмою української компанії SCM – інвестиція в американську економіку; металургійний комбінат в місті Кривий Ріг був придбаний корпорацією АрселорМіттал і став, умовно кажучи, фірмою-невісткою економіки України, оскільки це була відповідна інвестиція. Отже зарубіжний сектор є сектором, що представляє дочірні компанії, а іноземний сектор об'єднує фірми-невістки. І це, на погляд авторів, є класифікація, що дає чітке уявлення щодо природи фірм та економічних секторів.

На тлі розвитку глобалізації в світі та збільшення обсягів імпортно-експортних операцій й інших форм співпраці виникає питання щодо раціональності наполегливого прагнення деяких потужних бізнес-структур інкорпорувати свої дочірні фірми в економіку провідних країн і певні контр-зусилля появи в національних економіках фірм-невісток.

Навіть японські металургійні корпорації, які були відомі тим, що ніколи не купували за кордоном підприємства цілком і не створювали філій «з нуля» [28, с. 175], зараз все більше підтримують практику злиття та поглинань. У 2024 р. японські компанії придбали за кордоном активів на суму майже 17 млрд дол., що стало певним рекордом зовнішньо-економічної діяльності з 2019 р. [29]. США були найбільшою цільовою країною для японських компаній, за ними йде Австралія. Однією із переліку основних зовнішніх угод є придбання металургійною корпорацією Nippon Steel американської 122 річної корпорації U.S. Steel за 15 млрд дол. Бум зовнішніх злиттів і поглинань, який породила Японія, різко контрастує з діяльністю в решті Азіатсько-Тихоокеанського регіону, де вартість угод впала на 26% у 2023 р., головним чином через

різке уповільнення економіки в Китаї. Експансія японських компаній (такий собі синдром фірми-невістки) викликала занепокоєння вищого керівництва США і розширило спектр політичних ризиків.

На рівні уряду США вирішується питання щодо придбання (перетворення на свою компанію-доньку), китайської компанії TikTok. Причина в контексті тієї ж економіки кооптування: у TikTok наразі зареєстровано близько 170 млн американців, завдяки чому китайський уряд через цей електронний додаток може отримувати дані користувачів і стежити за громадянами інших держав [30].

Те, що китайські бізнес-структури прагнули придбати українську компанію «Мотор Січ», теж можна розглядати з позицій економіки кооптування. Ззовні це мало вигляд отримання у власність провідної в галузі світового моторобудування виробничої компанії, але найбільший інтерес для Пекіна, на думку експертів, представляли не стільки виробничі потужності "Мотор Січ", як технологічні розробки. У комплект приватизації "Мотор Січ" потрапили ліцензії на технології державного конструкторського бюро "Івченко-Прогрес", що надавало покупцям доступ до стратегічних технологій [31].

І «... західні компанії прагнуть доступу до українського «бойового R&D», на який вони у контрольованих умовах витратили 6 мільярди» [32, с. 14]. Європейський бізнес готовий піти на розширення іноземного сектору шляхом розміщення у себе українських дочірніх підприємств, зайнятих виробництвом зброї для України, та ж модель фірми-невістки, бо властива цьому економіка кооптування дає збільшення ВВП приймаючої країни, кількості робочих місць, поповнення трудових ресурсів українськими громадянами, які вже знаходяться за кордоном як біженці.

Заради справедливості слід зазначити корисність провідним західним збройовим компаніям фірм-доньок в Україні – «завод 155 мм снарядів, 51% акцій якого належать німецькому холдингу Rheinmetall, два підприємства у співпраці з американськими фірмами для виробництва 155 мм снарядів, які можуть почати роботу у 2026 р., завод з виробництва турецьких дронів Bayraktar, який вже будується, широка угода з Великою Британією з локалізації обслуговування, ремонту й виробництва зброї в Україні, а також спільне українсько-словацьке виробництво гаубиць на машинобудівному заводі у Краматорську» [32, с. 14].

Полюванню за технологіями Японія протиставила заборону фірмам-невісткам володіти бізнесом у сфері ІТ та телекомунікацій. Японський закон щодо іноземного обміну та торгівлі обмежує іноземне власництво у певних галузях промисловості, наприклад літакобудуванні, ядерній сфері та виробництві зброї. Закон вимагає від іноземних інвесторів повідомляти уряд Японії та проходити перевірки у разі, якщо вони купують понад 10% акцій зазначених в переліку японських компаній чи отримують долі у інших фірмах [33].

Для більш глибокого розуміння відмінностей у функціонуванні фірм-невісток та фірм-доньок як суб'єктів економіки кооптування доцільно розглянути економічні платформи моделей цих фірм на деяких реальних кейсах.

Так, нідерландська компанія з галузі зеленої енергетики Madoqua Renewables Holding Limited уклала в 2024 р. договір про будівництво у Тернополі заводу з переробки відходів. Вартість проекту становить 900 млн євро. Зарубіжна технологія дозволяє із відходів виробництва цукру (мелюси) та з використанням стічних вод виготовляти метанол, який є екологічно чистим паливом [34]. Отже, фірма-донька нідерландського походження, яка для вітчизняного господарства виступає фірмою-невісткою, здатна посилити іноземний сектор національної економіки України власною передовою технологією і суттєвою за обсягом інвестицією, відкриттям нових робочих місць.

Власна зацікавленість материнської фірми Madoqua Renewables Holding Limited – отримання доступу до сировини та частини прибутку від реалізації біометанолу. Можливі складові економіки кооптування – goodwill від інвестицій у сталий розвиток та відновлення зруйнованої війною української енергетики; додаткові матеріальні надходження, наприклад, європейські дотації на кшталт наведеного раніше прикладу датського субсидювання [19].

Разом із тим, за існуючою зараз практикою ставка акцизного податку при ввезенні метанолу складає 245 євро за тисячу літрів. Оподаткуванню підлягають лише суміші, в яких метанол кількісно переважає, а зменшення відсоткового вмісту метанолу виводить його суміші з-під оподаткування [35]. Те, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності вдаються до змішування палива і спиртів, щоб ухилитися від сплати акцизного податку при їх ввезенні на митну територію України, дає уявлення про доцільність для іноземної материнської компанії використання моделі фірми-доньки з виробництва метанолу і втрати з виникненням фірми-невістки акцизних податкових надходжень до державного бюджету.

Українська енергетична корпорація ДТЕК, як свідчить інтерв'ю її генерального директора М. Тим-

ченко журналу Forbes Ukraine, відверто планує розгортання на території ЄС зарубіжного сектору з елементами економіки кооптації. «Верховна Рада ухвалила законопроект № 9011-д, яким урегульовано сертифікати походження електроенергії: можна зафіксувати, що це саме зелений кіловатт. Це дуже важливо для проектів, які орієнтовані на експорт електроенергії в ЄС. Коли закон повноцінно запрацює ми зможемо будувати великі зелені станції в Україні на РРА (Power purchase agreement) із західними партнерами. Умовно: ми будемо станцію, у нас є доступ до перетину для експорту, підписуємо довгий контракт на постачання цієї зеленої електроенергії. Під такі проекти буде набагато простіше отримувати фінансування... Якщо це запрацює, то ми інвестуватимемо мільярди у зелену генерацію в Україні» [36]. Перший елемент економіки кооптування: «... під такі проекти буде набагато простіше отримувати фінансування». Другий елемент: «Нині трейдери ДТЕК входять у нову нішу – купують електроенергію у невеликих виробників зеленої електрики у Європі на 20-30 МВт. Для них продати свою генерацію – проблема, ми її розв'язуємо. Це аналог балансуєчої групи в Україні: ми скуповуємо невеликі обсяги електрики і виходимо з ними на ринок...». Третій елемент: «Яка логіка нашої роботи поза Україною? За кордоном працюють тільки наш трейдинг та зелена генерація. Офіси наших трейдерів у трьох локаціях: Цуг (Швейцарія), Загреб (Хорватія), Київ (Україна). Наші спеціалісти працюють за європейськими правилами на ринку електроенергії. Це інший бік євроінтеграції і неймовірний досвід для наших фахівців. Мета – щоб після об'єднання українського та європейського ринків наші фахівці принесли сюди [в Україну] звичні для ЄС продукти – хеджування, форвардні контракти. Україна має шалений потенціал щодо експорту енергопродуктів».

Отже, було б проявом наївності сприймати бізнес-середовище лише як гру за правилами, навіть якщо правила – це положення REMIT. Насправді економічна/геополітична ситуація тільки загострюється, приймає форму The War Below (підпільної війни). Так назвав свою книгу Ернст Шайдер (Ernest Scheyder), виходячи з того, що людство як ніколи гостро відчуває потребу в літї, міді, енергії для життя [37]. За думкою авторів роботи [38], яка розглядає польський кейс, широке просування зеленої енергетики призведе до того, що «... в Польщі відбуватиметься збільшення економічного домінування та політичної влади суб'єктів, наприклад з Німеччини, що спеціалізуються на виробництві, розробці та просуванні технологій». До того ж «в енергетичній промисловості Німеччини більшість великих гравців традиційного виробництва енергії, таких як RWE, E.ON, Siemens і Bosch, стала частиною так званого «зеленого лобі». Вони зрозуміли те, що визнав ще десять років тому Оттмар Еденгофер (Ottmar Edenhofer), колишній головний економіст Потсдамського інституту дослідження впливу клімату (PICR) і провідний чиновник IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change), органу, створеного ООН для оцінки наукових висновків, пов'язаних зі зміною клімату: «Кліматична політика більше не має майже нічого спільного з охороною навколишнього середовища. Треба чітко сказати, що ми перерозподіляємо де-факто світове багатство завдяки кліматичній політиці» [39, с. 49].

Без відбрунькування вітчизняних фірм-дочок європейський ринок для багатьох українських компаній стане недосяжним. Як зауважив Олександр Водовіз, CEO Групи Метінвест, для якої споживачі з ЄС дають половину продаж: «екологічні правила, які встановлює Єврокомісія, роблять неможливою нашу інтеграцію туди. Вони зараз видають якісь гранти європейським металургійним підприємствам, 50% екологічної модернізації вони покривають. Проте нам таке ще довго не світить» [33, с. 17].

Тому сучасний регуляторний акт Європейського Союзу щодо оптового енергетичного ринку – REMIT – є необхідним, але недостатнім регламентуючим документом; потрібна більш розгалужена інституціональна основа, здатна запобігти широкому спектру загроз прозорості ринку і доброчесності його бізнес-суб'єктів, навіть коли все здається цілком легальним, як це має місце у випадку кооптаційної економіки.

Висновки. У результаті дослідження на підставі узагальнення сутнісних характеристик зарубіжного та іноземного секторів запропоновано оригінальні терміни для властивих цим утворенням одиниць бізнесу: «фірма-донька (daughter firm)» та «фірма-невістка (daughter-in-law firm)», які є адекватними для англійської й української наукової спільноти в контексті агентів національної економіки, що працюють за кордоном, та іноземних агентів, що діють в національній економіці. На підставі зазначеного розглянуто можливі загрози транспарентності, обумовлені впливом фірм-доньок і фірм-невісток, зокрема на тлі застосування прийомів економіки кооптування.

Визначено, що основними мотивами сучасного поширення практики введення в певну національну економіку фірм-невісток є полювання за технологіями, інформацією, подолання бар'єрів доступу до ринку, а також отримання певних субсидій. Зазначене обумовлює контр-дії на законодавчому рівні. Але ситуація в цілому набуває характеру The War Below (підпільної війни) – широке просування ідеології сталого розвитку й зеленої трансформації викликає загострення протиріч та інтенсифікацію економіки кооптування. Сучасний регуляторний акт ЄС щодо єдності та прозорості оптового ринку енергії (REMIT) потребує удосконалення шляхом розгалуження інституціональної основи, здатної запобігти ризикам втрати прозорості ринку та порушення доброчесності бізнес-суб'єктами, навіть у випадках застосування економіки кооптування.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України прийняла найбільш значущий у 9-му скликанні закон у енергетичній галузі. *Офіційний вебпортал парламенту України*. 2023. 10 червня. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/237663.html>.
2. Bagheri A., Jadid S. Integrating wholesale and retail electricity markets considering financial risks using stochastic programming. *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*. 2022. Vol. 142(A). No. 108213. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijepes.2022.108213>.
3. Batalla J., Costa-Campi M.-T., Trujillo-Baute E. Wholesale markets – regulation of electricity and gas industry. In: A. Rubino, A. Sapio, M. La Scala (Eds) *Handbook of Energy Economics and Policy. Fundamentals and*

Applications for Engineers and Energy Planners. London: Academic Press, 2021. P. 239–274. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-814712-2.00006-3>.

4. Feltkamp R., & Musialski C. Integrity and Transparency in the EU Wholesale Electricity Market. *OGEL (Oil, Gas & Energy Law)*. 2013. No. 5. URL: www.ogel.org/article.asp?key=3397.

5. Glachant J.-M., Ruester S. The EU internal electricity market: Done forever? *Utilities Policy*. 2014. Vol. 31. P. 221–228. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jup.2014.03.006>.

6. Heilmann E. The impact of transparency policies on local flexibility markets in electric distribution networks. *Utilities Policy*. 2023. Vol. 83. No. 101592. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jup.2023.101592>.

7. Michetti E. (2011). Transparency in the European Wholesale Energy Markets: Filling the Regulatory Gaps. *Florence School of Regulation Policy Briefs, Energy*. 2011. Issue 03. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/20781/PB_2011_03_online.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 27.08.2024).

8. Newbery D., Strbac G., Viehoff I. The benefits of integrating European electricity markets. *Energy Policy*. 2016. Vol. 94. P. 253–263. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.03.047>.

9. Obrenović, S. (2023) Delimitation of energy and financial regulation on the EU wholesale energy market. In S. Benković, V. Dmitrović, & M. Milosavljević (Eds). *Contemporary Financial Management*. (pp. 247–261). Maribor: Institute for Local Self-Government. DOI: <https://doi.org/10.4335/2023.3.13>.

10. Pollitt M. G., von der Fehr N.-H. M., Willemans B., Banet C., Le Coq C., Chyong C. K. (2024). Recommendations for a future-proof electricity market design in Europe in light of the 2021–23 energy crisis. *Energy Policy*. Vol. 188. No. 114051. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114051>.

11. Poullikkas A. Fundamentals of Energy Regulation. *OSF Preprints*. 2020. 17 August. DOI: <https://doi.org/10.31219/osf.io/zcs7e>.

12. Sioshanshi F. P. (Ed.). *Evolution of global electricity markets: new paradigms, new challenges, new approaches*. London: Academic Press, 2013. 880 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397891-2.00026-2>.

13. Vasconcelos J. Energy regulation in Europe: The politics of regulation and regulatory policy revisited. *Competition and Regulation in Network Industries*. 2019. Vol. 20(3). P. 1–10. DOI: <http://doi.org/10.1177/1783591719857664>.

14. Xu C, Wen F, Palu I. Electricity market regulation: Global status, development trend, and prospect in China. *Energy Conversion and Economics*. 2020. Vol. 1. P. 151–170. DOI: <https://doi.org/10.1049/enc2.12020>.

15. Cerasa A. et al. Activities of the JRC on the regulation on wholesale energy market integrity and transparency (REMIT), *Joint Research Centre's publications repository*. 2024. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC136899>.

16. Семенов А. Іноземний економічний сектор у США і зарубіжний сектор США: порівняльний аналіз. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 73–81.

17. Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фі-

- нануванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. Київ: Baire, 2018. 302 с.
18. Talus, K. (2024). Excessive cross-border accumulation of subsidies can endanger the EU energy transition. URL: <https://energypost.eu/excessive-cross-border-accumulation-of-subsidies-can-endanger-the-eu-energy-transition/>.
19. Череватський Д. Ю. Про економіку кооптування в енергетиці. *Економіка промисловості*. 2024. № 2 (106). С. 42-51. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2024.02.042>.
20. Watkins E. A., Stark D. The Mubius Organizational Form: Make, Buy, Cooperate, or Co-opt. *Sociologica (International Journal for Sociological Debate)*. 2018. Vol. 12(1). P. 65-80. DOI: <https://doi.org/10.6092/issn.1971-8853/8364>.
21. Bellak C. How domestic and foreign firms differ and why does it matter? *Journal of economic surveys*. 2004. Vol. 18(4). P. 483-514. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0950-0804.2004.00228.x>.
22. Aykut D., Sayek S. The role of the sectoral composition of foreign direct investment on growth. *Do multinationals feed local development and growth*. 2007. Issue 22. P. 35-62.
23. Goldberg L. S. Financial-sector foreign direct investment and host countries: new and old lessons. *FRBNY Economic Policy Review*. 2007. Vol. 13. P. 1-17. URL: <https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/epr/07v13n1/0703gold.pdf>.
24. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://web.archive.org/web/20200414225635/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
25. Alfaro L. Foreign direct investment and growth: Does the sector matter? *Harvard Business School*. 2003. P. 1-31. URL: https://www.researchgate.net/publication/228966060_Foreign_Direct_Investment_and_Growth_does_the_sector_matter.
26. Warburton R. D., Stratton R. (2002). Questioning the relentless shift to offshore manufacturing. *Supply Chain Management: An International Journal*. 2002. Vol. 7(2). P. 101-108. DOI: <https://doi.org/10.1108/13598540210426659>.
27. Ritter R. C., Sternfels R. A. (2004). When offshore manufacturing doesn't make sense. *The McKinsey Quarterly*. 2004. Vol. 4. P. 124-127. URL: http://www.metalseal.com/images/pdfs/G_When_offshoring_doesnt_make_sense.pdf.
28. Череватський Д. Ю. Вугільні гетерархії: теорія та практика трансформації галузі: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 287 с.
29. Makiko Y., Scott M., Kane W. (2024). 'No time to waste': Japan Inc set to step up outbound M&A. URL: <https://www.reuters.com/markets/deals/no-time-waste-japan-inc-set-step-up-outbound-ma-2024-03-15/>.
30. Goswami R., Pound J. Former Treasury Secretary Mnuchin is putting together an investor group to buy TikTok. 2024. URL: <https://www.cnbc.com/2024/03/14/former-treasury-secretary-mnuchin-is-putting-together-an-investor-group-to-buy-tiktok.html>.
31. Тейзе Е. Конфлікт вокруг українського авіазавода: чого хотят США и КНР. 2021. URL: <https://www.dw.com/ru/konflikt-vokrug-ukrainskogo-aviazavoda-chego-hotjat-ssha-i-kitaj/a-56499961>.
32. Міалковський Б., Власюк В. Промислова політика для виживання України. Долаючи наслідки 30 років деіндустріалізації. 2024. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/21380.pdf>.
33. Kihara L., Kajimoto T. Japan to limit foreign ownership of firms in its IT, telecom sectors. 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-japan-economy-regulation/japan-to-limit-foreign-ownership-of-firms-in-its-it-telecom-sectors-idUSKCN1SX05F/>.
34. Шевчук А. Мільйонні інвестиції попри затяжну війну: які галузі найбільш привабливі для іноземного бізнесу в Україні. *ГМК Центр блог*. 2024. 30 травня. URL: <https://gmk.center.ua/posts/miljonni-investicii-popri-zatyazhnu-vijnu-yaki-galuzi-najbilsh-privablivi-dlya-inozemnogo-biznesu-v-ukraini/>.
35. Держмитслужба пропонує законодавчі способи припинення чергових схем ввезення неякісного пального та його компонентів і ухилення від сплати акцизного податку. *Державна митна служба*. 2024. 15 квітня. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/derzhmitsluzhba-proponuie-zakonodavchisposobi-pripinennia-chergovikh-skhem-vvezennia-neiakisnogo-palnogo-ta-yogo-komponentiv-i-ukhilenia-vid-splati-aktsiznogo-podatku-447>.
36. Орел І., Чайка О., Федорін В. «Люди не сприймають ДТЕК як олігархічну структуру». Як війна змінила енергокомпанію Ріната Ахметова та чи очікувати відключень наступної зими. Велике інтерв'ю з Максимом Тімченком. *Журнал Forbes Ukraine*. 2023. 24 липня. URL: <https://forbes.ua/company/lyudi-nespriymayut-dtek-yak-oligarkhichnu-strukturu-yak-viynazminila-energokompaniyu-rinata-akhmetova-ta-chi-ochikuvati-vidklyuchen-nastupnoi-zimi-velike-intervyu-z-maksimom-timchenkom-24072023-14975>.
37. Scheyder E. *The war below: Lithium, copper, and the global battle to power our lives*. Simon and Schuster, 2024. 384 p.
38. Witajewski-Baltvilks J. et al. Risks associated with the decarbonisation of the Polish power sector. Instytut Badan Strukturalnych. 2018. IBS Research Report No. 05/2018. URL: <https://www.ibs.edu.pl/ibs-research-report-no-05-2018>.
39. Wandel J. (2021). Thirty years on the path to a market economy – and back again? The case of Poland and East Germany. In: J. Wandel, K.A. Kamińska (Eds.). *New Challenges for the Social Market Economies in Poland and Germany Between Market Oriented and Digital Transformation*. Warsaw: SGH Publishing house; Konrad Adenauer Stiftung, 2021. P. 17-72.

References

- Verkhovna Rada Ukrainy pryiniiala naibilsh znachushchyi u 9-mu sklykanni zakon u enerhetychnii haluzi [The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the most significant law in the 9th chapter of the energy sector]. (2023, 10 June). *Official web portal to the Parliament of Ukraine*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/news/razom/237663.html> [in Ukrainian].
- Bagheri, A., Jadid, S. (2022). Integrating wholesale and retail electricity markets considering financial risks using stochastic programming. *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*, 142(A), 108213. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijepes.2022.108213>.
- Batalla, J., Costa-Campi, M.-T., Trujillo-Baute, E. (2021). Wholesale markets – regulation of electricity and gas industry. In: A. Rubino, A. Sapio, M. La Scala (Eds) *Handbook of Energy Economics and Policy. Fundamentals and Applications for Engineers and Energy Planners*.

- (pp. 239–274). London, Academic Press. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-814712-2.00006-3>.
4. Feltkamp, R., & Musialski, C. (2013). Integrity and Transparency in the EU Wholesale Electricity Market. *OGEL (Oil, Gas & Energy Law)*, 5. Retrieved from www.ogel.org/article.asp?key=3397.
5. Glachant, J.-M., Ruester, S. (2014). The EU internal electricity market: Done forever? *Utilities Policy*, 31, pp. 221–228. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jup.2014.03.006>.
6. Heilmann, E. (2023). The impact of transparency policies on local flexibility markets in electric distribution networks. *Utilities Policy*, Vol. 83, No. 101592. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jup.2023.101592>.
7. Michetti, E. (2011). Transparency in the European Wholesale Energy Markets: Filling the Regulatory Gaps. *Florence School of Regulation Policy Briefs, Energy*, Issue 03. Retrieved from https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/20781/PB_2011_03_online.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Newbery, D., Strbac, G., Viehoff, I. (2016). The benefits of integrating European electricity markets. *Energy Policy*, Vol. 94, pp. 253–263. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.03.047>.
9. Obrenović, S. (2023). Delimitation of energy and financial regulation on the EU wholesale energy market. In S. Benković, V. Dmitrović, & M. Milosavljević (Eds). *Contemporary Financial Management*. (pp. 247–261). Maribor, Institute for Local Self-Government. DOI: <https://doi.org/10.4335/2023.3.13>.
10. Pollitt, M. G., von der Fehr, N.-H. M., Willem, B., Banet, C., Le Coq, C., Chyong, C. K. (2024). Recommendations for a future-proof electricity market design in Europe in light of the 2021–23 energy crisis. *Energy Policy*, Vol. 188, No. 114051. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114051>.
11. Poullikkas, A. (2020, August 17). Fundamentals of Energy Regulation. *OSF Preprints*. DOI: <https://doi.org/10.31219/osf.io/zcs7e>.
12. Sioshansi, F. P. (Ed.) (2013). *Evolution of global electricity markets: new paradigms, new challenges, new approaches*. London, Academic Press. 880 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397891-2.00026-2>.
13. Vasconcelos, J. (2019). Energy regulation in Europe: The politics of regulation and regulatory policy revisited. *Competition and Regulation in Network Industries*, 20(3), pp. 1–10. DOI: <http://doi.org/10.1177/1783591719857664>.
14. Xu, C., Wen, F., Palu, I. (2020). Electricity market regulation: Global status, development trend, and prospect in China. *Energy Conversion and Economics*, 1, pp. 151–170. DOI: <https://doi.org/10.1049/enc2.12020>.
15. Cerasa, A. et al. (2024). Activities of the JRC on the regulation on wholesale energy market integrity and transparency (REMIT). *Joint Research Centre's publications repository*. Retrieved from <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC136899>.
16. Semenov, A. (2010). Inozemnyi ekonomichnyi sektor u SShA i zarubizhnyi sektor SShA: porivnialnyi analiz [The foreign economic sector in the USA and the exterior sector of the USA: a comparative analysis]. *Ekon. Ukr.*, (1), pp. 73–81 [in Ukrainian].
17. Chubenko, A. G., Loshytskyi, M. V., Pavlov, D. M., Vychkova, S. S., Yunin, O. S. (2018). Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції [Terminological dictionary on issues of prevention and countermeasures against legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, financing of terrorism, financing of proliferation of weapons of mass destruction and corruption]. Kyiv, Vaite, 302 p. [in Ukrainian].
18. Talus, K. (2024). Excessive cross-border accumulation of subsidies can endanger the EU energy transition. Retrieved from <https://energypost.eu/excessive-cross-border-accumulation-of-subsidies-can-endanger-the-eu-energy-transition/>.
19. Cherevatskyi, D. Yu. (2024). Pro ekonomiku kooptuvannia v enerhetytsi [On the economics of co-opting in energy sector]. *Econ. promisl.*, 2 (106), pp. 42–51. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2024.02.042> [in Ukrainian].
20. Watkins, E. A., Stark, D. (2018). The Mцbius Organizational Form: Make, Buy, Cooperate, or Co-opt. *Sociologica (International Journal for Sociological Debate)*, 12(1), pp. 65–80. DOI: <https://doi.org/10.6092/issn.1971-8853/8364>.
21. Bellak, C. (2004). How domestic and foreign firms differ and why does it matter? *Journal of economic surveys*, 18(4), pp. 483–514. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0950-0804.2004.00228.x>.
22. Aykut, D., & Sayek, S. (2007). The role of the sectoral composition of foreign direct investment on growth. *Do multinationals feed local development and growth*, Issue 22, pp. 35–62.
23. Goldberg, L. S. (2007). Financial-sector foreign direct investment and host countries: new and old lessons. *FRBNY Economic Policy Review*, Vol. 13, pp. 1–17. Retrieved from <https://www.newyorkfed.org/medialibrary/media/research/epr/07v13n1/0703gold.pdf>.
24. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV [The Commercial Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 436-IV]. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20200414225635/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].
25. Alfaro, L. (2003). Foreign direct investment and growth: Does the sector matter? *Harvard Business School*, pp. 1–31. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228966060_Foreign_Direct_Investment_and_Growth_does_the_sector_matter.
26. Warburton, R. D., Stratton, R. (2002). Questioning the relentless shift to offshore manufacturing. *Supply Chain Management: An International Journal*, 7(2), pp. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.1108/13598540210426659>.
27. Ritter, R. C., Sternfels, R. A. (2004). When offshore manufacturing doesn't make sense. *The McKinsey Quarterly*, 4, pp. 124–127. Retrieved from http://www.metalseal.com/images/pdfs/G_When_offshoring_doesnt_make_sense.pdf.
28. Cherevatskyi, D. Yu. (2020). Vuhilni heterarkhii: teoriia ta praktyka transformatsii haluzi [Coal heterarchies: Theory and practice of industry transformation]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 287 p. [in Ukrainian].
29. Makiko, Y., Scott, M., Kane, W. (2024). 'No time to waste': Japan Inc set to step up outbound M&A. Retrieved from <https://www.reuters.com/markets/deals/no-time-waste-japan-inc-set-step-up-outbound-ma-2024-03-15/>.
30. Goswami, R., Pound, J. (2024). Former Treasury Secretary Mnuchin is putting together an investor group to buy TikTok. Retrieved from <https://www.cnbc.com/2024/>

03/14/former-treasury-secretary-mnuchin-is-putting-together-an-investor-group-to-buy-tiktok.html.

31. Teize, E. (2021). Konflikt wokrug ukrainskogo aviazavoda: chego khotyat SSHA i KNR [The conflict around the Ukrainian aircraft plant: what the USA and China want]. Retrieved from <https://www.dw.com/ru/konflikt-vokrug-ukrainskogo-aviazavoda-chego-hotjat-ssha-i-kitaj/a-56499961> [in Russian].

32. Mialkovskiy, B., Vlasiuk, V. (2024). Promyslova polityka dlia vyzhyvannia Ukrainy. Dolaiuchy naslidky 30 rokiv deindustrializatsii [Industrial policy for Ukraine's survival. Reversing 30 Years of Deindustrialization]. Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/21380.pdf> [in Ukrainian].

33. Kihara, L., Kajimoto, T. (2019). Japan to limit foreign ownership of firms in its IT, telecom sectors. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-japan-economy-regulation/japan-to-limit-foreign-ownership-of-firms-in-its-it-telecom-sectors-idUSKCN1SX05F/>.

34. Shevchuk, A. (2024). Milionni investytsii popry zatiazhnu viinu: yaki haluzi naibilsh pryvablyvi dlia inozemnoho biznesu v Ukraini [Millions of investments despite the protracted war: which industries are the most attractive for foreign business in Ukraine]. *GMK Center blog*. Retrieved from <https://gmk.center/ua/posts/miljonni-investicii-popri-zatyazhnu-vijnu-yaki-galuzi-najbilsh-privablyvi-dlya-inozemnoho-biznesu-v-ukraini/> (date of access: 07.09.2024) [in Ukrainian].

35. Derzhmytsluzhba proponuie zakonodavchi sposoby prypynennia cherhovykh skhem vvezennia neiakisnoho palnogo ta yoho komponentiv i ukhlyennia vid splaty aktsyznogo podatku [The State Customs Service offers legal ways to stop regular schemes of importing low-

quality fuel and its components and evading the payment of excise tax]. (2024). *The State Customs Service of Ukraine*. Retrieved from <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/derzhmitsluzhba-proponuie-zakonodavchi-sposobi-prypynennia-chergovikh-skhem-vvezennia-neiakisnogo-palnogo-ta-yoho-komponentiv-i-ukhlyennia-vid-splati-aktsyznogo-podatku-447> [in Ukrainian].

36. Orel, I., Chaika, O., Fedorin, V. (2023). «Liudy ne spryimaiut DTEK yak oliharkhichnu strukturu». Yak viina zminyla enerhokompaniiu Rinata Akhmetova ta chy ochikuvaty vidkliuchen nastupnoi zymy. Velyke intervyyu z Maksymom Timchenkom [‘People do not perceive DTEK as an oligarchic structure’. How the war changed Rinat Akhmetov’s energy company and whether to expect black-outs next winter. A big interview with Maksym Timchenko]. *Magazine Forbes Ukraine*. Retrieved from <https://forbes.ua/company/lyudi-ne-spriymayut-dtek-yak-oligarkhichnu-strukturu-yak-viina-zminila-energokompaniyu-rinata-akhmetova-ta-chi-ochikuvaty-vidklyuchen-nastupnoi-zimi-velike-intervyyu-z-maksimom-timchenkom-24072023-14975> [in Ukrainian].

37. Scheyder, E. (2024). *The war below: Lithium, copper, and the global battle to power our lives*. Simon and Schuster. 384 p.

38. Witajewski-Baltvilks, J., et al (2018). Risks associated with the decarbonisation of the Polish power sector. Instytut Badan Strukturalnych. *IBS Research Report* No. 05/2018.

39. Wandel, J. (2021). Thirty years on the path to a market economy – and back again? The case of Poland and East Germany. *New Challenges for the Social Market Economies in Poland and Germany Between Market Oriented and Digital Transformation*. (pp. 17–72). Warsaw, SGH Publishing house; Konrad Adenauer Stiftung.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2024

Формат цитування:

Череватський Д. Ю., Лях О. В., Стіблій А. В., Колібаба М. В. Фірми-доньки і фірми-невістки в контексті загроз прозорості ринку. *Вісник економічної науки України*. 2024. № 1 (46). С. 24-31. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).24-31](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).24-31)

Cherevatskyi, D. Yu., Lyakh, O. V., Stiblii, A. V., Kolibaba, M. V. (2024). Firms-Daughters and Firms-Daughters-in-Law in the Context of Threats for Market Transparency. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (46), pp. 24-31. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).24-31](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).24-31)